

DEDE KORKUT'TA YANLIŞ YAZILMIŞ VE YANLIŞ OKUNMUŞ BİR KELİME ÜZERİNE

Sadettin ÖZÇELİK*

Özet

Yazma eserlerde bir harfin yanlış yazılmasıyla ortaya çıkan bir şeklin bile doğru okunması, bazen doğru okumayı veya doğru kelimeyi bulmayı çok güçleştirebilir. Böylesi durumlarda sorunun çözümü uzun zaman alır. Ortaya çıkan güçlüklerin birçok sebebi sayılabilir. Söz konusu yerde eskicil bir kelimeyle karşı karşıya olabiliriz; kelime tek örnek olabilir, başka metinlerde veya sözlüklerde geçmeyebilir vs. Bunlara kelimenin yanlış yazımı eklenince sorun daha da karmaşık hâle gelir.

Yanlış yazılmış olduğunu düşündüğümüz kelimenin neresinde yanlışlık yapılmış olduğunu kestirmek veya tespit etmek ayrı bir sorundur. Bir taraftan sözlüklere bakarsınız diğer taraftan yeni okuma şekilleri dener ve bu okuma şeklinin bağlama uygun olup olmadığını kontrol edersiniz; bu okuma denemeleri sürer gider. Denemeler sürüp giderken yapacağınız bir kontrol hatası veya eksikliği sizi bir başka yanlış okumaya götürebilir. Bu atlama sorununu aşmak, okuma şekillerini not alarak hangi kontrolleri yaptığınızı ve hangilerini yapmadığınızı görmekle mümkün olabilir.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, Öşün Koca oğlu Segrek Boyu, yazma eser, yanlış yazım, şuşa- fiili

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı.
e-posta: sozcelik@dicle.edu.tr,

UPON MISPELLED AND MISREAD A WORD IN *DEDE KORKUT*

Abstract

Accurate reading of form resulting the misspelling of a letter in manuscripts can sometimes be very difficult accurate reading and finding the right word. In such cases, takes a long time to solve the problem. Such problems may include many reasons. At the location in question, we may be faced an archaic word; word may be the only example, it can go in any other text or dictionary etc... When the misspelling of the word added to these, the problem becomes even more complex. It is another problem where's the mistakes that have been made to predict or to identify word which we thought it was misspelled. On the one hand you look at the dictionaries, other hand you try new reading frames and control whether or not appropriate to the context of this reading frame; these read trials go on. During the trials, a mistake or lack of a control you will make, you can take another incorrect reading. To overcome this problem may be possible that taking note of the reading frame, seeing what controls doing or not doing.

Keywords: *Dede Korkut, Öşün Koca oğlu Segrek Boyu, manuscript, misspelling, verb of şuşa-*

Yazma bir eserde görülen yanlış yazımlar, eseri okuma sorunlarını da beraberinde getirir. Yazım sorunlarını aşmak için bağlamdan yararlandığımız gibi aynı metnin başka yerlerinde geçen benzer kelimelerden veya benzer cümlelerden de yararlanabiliriz. Yine sözlüklerden veya daha önce çalışılmış metinlerden çözüme yardımcı olacak örnekler bulunabilir. Ancak yanlış yazımları aşmak ve metni doğru okumak bazen uzun zaman alabilir. Bu konuda yanlış görmek veya tespit etmek kadar doğru okuma yapmak için doğru yöntemin seçilmiş olması da önemlidir. Metnin yanlışlık olduğunu düşündüğümüz yerde bağlamın kılavuzluğunda hareket etmek kaçınılmaz bir zorunluluktur. Sorunun bulunduğu noktadan bağlamın yönlendirmesiyle farklı tamir denemelerine şekil ve bağlam örtüşünceye kadar devam etmek gerekir. Çünkü yazım yanlış çok masum veya küçük bir yanlışlık olsa da metinlerde az karşılaşılan eskicil bir öge ile karşı karşıya olduğumuzda çözüme ulaşmak düşündüğümüzden daha da güç olabilir.

Dede Korkut'un Dresden nüshasında yüzlerce yazım yanlışlığı bulunuyor. İşte bu makalede belki de Dresden nüshasında geçen yazım yanlışlarının en masum fakat en zor örneklerinden biri üzerinde durulacaktır. Söz konusu kelime, yalnızca Dresden nüshasında bulunan *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu*'nda geçer. Kelimenin yazımında bir yanlışlık yapılmış ve bu yanlışlık

nedeniyle yapılan araştırmalarda, yanlış okuma şekilleri ortaya çıkmıştır. Burada metindeki yanlış yazım şekli üzerinde durarak okunamamış olan kelimeyi metin ve bağlam kılavuzluğunda yeniden okuyup bir çözüml teklifi sunulacaktır.

Öncelikle küçük bir özet yapmak gerekiyor: *Öşün Koca Oğlu Segrek Boyu*'nun başında *Öşün Koca*'nın büyük oğlu Egrek'in Bayındır Han'ın huzuruna istediği zaman girip çıktığı, mecliste Kazan Bey'in önünde oturduğu ve pervasızca davrandığı anlatılır. Bir gün mecliste Ters Uzamış adında bir bey, Egrek'e bu şekildeki davranışlara hakkı olmadığını, çünkü kendisinin bunu hak edecek bir kahramanlık veya yararlılık göstermediğini söyler. Ters Uzamış'ın kahramanlık konusundaki sözlerine üzülen Egrek, Kazan Bey'den akına çıkmak için izin ister. Kazan Bey, Egrek'e izin verir; ancak Egrek üç yüz kişi ile çıktığı akında tutsak düşer, Alınca Kalesi'ne hapsedilir.

Olayın üzerinden yıllar geçer. Egrek'in tutsak düştüğü sırada henüz bebek olan kardeşi Segrek büyür. Egrek'in bir sohbet meclisindeki aşağılanmasıyla başlayan tutsaklığı, kardeşi Segrek'in yine bir sohbet meclisinde yaşadığı aşağılanma vesilesiyle olacaktır. Segrek, on altı, on yedi yaşında bir delikanlı olur; ancak bir kardeşinin olduğundan habersizdir; çünkü ailesi bu konuyu kendisinden gizlemiştir. Bir sohbet meclisinde oturan Segrek, ihtiyaç için dışarı çıkar, dışarıda çekişen iki çocuk görür ve onları ayırarak her birine birer tokat atar. Canı yanan çocuklardan biri Segrek'i yiğitliğe davet ederek tutsak olan ağabeyini kurtarmasını söyler.

Hikâyenin başında Ters Uzamış, büyük kardeş Egrek'i yiğitliğe davet etmiş; Egrek gittiği akında tutsak düşmüştü. şimdi de küçük kardeş Segrek, küçük bir çocuk tarafından yiğitliğe davet ediliyordu ve bu çok daha acı ve aşağılayıcı bir tabloydu. Aşağılanmış ve canı yanmış olan Segrek, meclistekilerden izin isteyerek hemen babasının evine gelir. Eve geldiğinde yolda kafasında kurgulamış olduğu bir hikâyeyi kullanarak önce babasına kardeşinin varlığını söyler, sonra babasına ağabeyini kurtarmak için Alınca Kalesi'ne gideceğini söyler. *Öşün Koca*, büyük oğlu *Egrek*'in acısına küçük oğlu *Segrek*'in acısını eklemek istemez; Segrek'e engel olmak ister, ancak *Segrek*'i düşüncesinden vazgeçiremez. Baba, anne Kazan Bey'e fikir sorar; Kazan Bey, *Segrek*'i evlendirmelerini söyler. Çabucak düğün yaparlar, ancak *Segrek*, kardeşini kurtarmadan gerdeğe girmeyeceğini söyleyerek yemin eder ve Alınca Kalesi'ne gider.

Alınca Kalesi'nin tekfuru ve adamları, birkaç denemeden sonra Segrek'le baş edemeyince karşısına kalede tutsak olarak tuttukları ağabeyi Egrek'i çıkarmaya karar verirler. Egrek, karşısındaki kişinin kardeşi

olduğunu karşılıklı iki *soylama* sonucunda öğrenince Segrek'e şu *soylama* ile seslenir:

“*Ėaytabanum güdende sarvanum mısın?
 ĖazaĖucum güdende ulĖacum mısın?
 Ağayılıum güdende Ėobanum mısın?
 Ėulađumda شوشیان şuşayan nāyibüm mısın?
 Beşikde koyup getdüğüm Ėardařcuđum mısın?
 Yigit degil maŗa,
 Ėara başum Ėurban olsun bugün saŗa.*” (Drs.136b.2-4.

İşte üzerinde durmak istediğimiz kelime, bu *soylamanın* dördüncü dizesinde (Drs.136b.2) geÇen ve metindeki yazılışı gösterilmiş olan kelimedir. şimdi de araştırmacıların söz konusu kelimeyi okuma şekillerini ve -varsa- ilgili anlamlandırmalarını görelim:

M. Ergin kelimeyi *şorşayan* (Ergin 1989: 269.2) okumuş, anlamını “*şoruldamak, Ėađlamak; konuşmak?*” (Ergin 1991: 280) şeklinde tereddüt belirterek vermiş ve “*Ėınlayan*” (Ergin 1971:212) şeklinde anlamlandırmıştır.

O. ř. Gökyay, kelimeyi *şarşayan* (Gökyay 1973: 132.19) okumuş, sözlükte “*şarşamak*” (Gökyay 1973: 286) şeklinde işlemiş, ancak bir anlam vermemiş ve kelimenin geğtiği dizeyi atlayarak geğmiş, tercüme etmekten kağınmıştır (Gökyay 1995: 153).

S. Tezcan metinde bir yazım yanlışlığı olduğunu ve burada iki kelime bulunduğunu söyleyerek *sır söyleşür* şeklinde okumuştur:

Ben burada bir Ėekimleme yanlışı bulunduğunu ve söz konusu iki sözcüğün *sır söyleşür* olduğunu düşünüyorum. *Sır söyleş-* deyimini başka metinlerde bulamadım, fakat aynı anlama gelen *rāř söyleş-* için şu verileri gösterebilirim (Tezcan 2001: 346-347).

Tezcan, sözlerinin devamında farklı iki metinden üç örnek sunarak notunu bitirmiştir. Tezcan'ın yorumuna katılmış ve ibareyi *sır söyleşür* okuyarak notuna göndermede bulunmuştum (ÖzĖelik 2005: 860).

Söz konusu fiilin yazımında bir yanlışlık bulunduğunu; ikinci harf olarak *vav* yerine *re* yazılmış olduğunu düşünüyorum. Yani, fiil metinde شوشیان şeklinde yazılmış olmalıydı; buna göre fiili *şuşayan* şeklinde okuyor ve ‘fııldayan’ olarak anlıyorum; bu düşünce ve teklifimin gerekĖeleri şunlardır:

* Yukarıdaki *soylamanın* dizelerinde sırasıyla *sarvan*, *ulĖacı*, *Ėoban*, *nayib*, *kardaş* kelimeleri Egrek tarafından kardeşi Segrek'e hitaben ve

aralarındaki *sevgi* ve *akrabalık* bağı çerçevesinde kullanılmıştır. Burada kullanılan ilk üç kelimenin ‘çoban’ anlamı taşıdığı anlaşılıyor. Yine bu üçünden *sarvanın* deve, *ilkıçımın* at, *çobanın* ise koyun götüğü anlaşılıyor. Bu üç çoban da bir *beyin* emrindeki çok önemli kişilerdir; çünkü konar göçer hayat süren bir toplumda *beyin* sahip olduğu zenginlik ve gücün koruyucusu, bu çobanlardır. O hâlde önceki üç dizede *beyin* çobanları için kullanılmış olan *güt-* fiili yerine bir *beyin* en yakınındaki arkadaşı olan *nayib* için metinde hangi fiil kullanılmış olabilir? Söz konusu dizede *kulagumda* geçtiğine göre aradığımız fiil büyük bir ihtimalle *kulak* ile ilgili olacaktır; ayrıca *nayib* elbette *beye* en yakın kişidir ve yönetimin sırlarına ortaktır.

- * Kaşgarlı, *şuwşaş-* ‘fısılşamak’ ve *şuwşat-* ‘fısıldamak’ fiilleri için “*ol anıng birle şuwşaşdı: o, onunla gizli söz fısıldaştı*” (DLT II: 350) ve “*ol mening kulakka söz şuwşattı: o, benim kulağıma söz fısıldattı*” (DLT II: 337) cümlelerini örnek vermiştir.

Kaşgarlı, ayrıca fiilin *sufşa-* ‘fısıldamak’ şekli için “*ol kulakka sufşadı: o, gizli bir sözü kulağa söyledi, fısıldadı*” (DLT III: 286) ve “*sökelge sufşadı: hastaya okudu, üfledi*” (DLT III: 286) cümlelerini örnek vermiştir.

- * Clauson, Kaşgarlı’nın yukarıdaki ilk cümlesini (DLT II: 350) sözlüğüne almış ve “*he whispered a secret*” (Clauson: 886) şeklinde tercüme etmiştir.
- * *Kırgız Sözlüğü*’nde “*suu II fısıltı, burnundan sık sık nefes alırken çıkan sesi taklittir*” (Yudahin: 693) anlamı verilmiştir.

* Nitekim Dresden yazıcısı şu örneklerde de *vav* yerine *re* yazmıştır:

gök كرك 40a.4	hüşli حوصلی 142b.5	yörügen يوررکن 4a.4
güvleyüp كورليب 13b.3	oğulluyı اوغللری 8b.1	kapulu قپولر 21b.6
koğuğuğ قردوگك 113b.3		

Söz konusu veriler ve bağlama göre *Dede Korkut* metninde sadece yukarıdaki cümlede geçmiş olan *şuşa-* fiilinin yansımalı bir kelime olduğu ve yapısının *şuş+a-y-an* şeklinde açıklanabileceğini düşünüyorum.

KAYNAKLAR ve KISALTMALAR

- DLT:** Atalay, Besim (1986), *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi* (4 Cilt), Türk Dil Kurumu Yayınları: 524, Ankara.
- Clauson, Sir. Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- Drs.:** Dede Korkut Dresden nüshası.
- Ergin, Muharrem (1971), *Dede Korkut Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1989), *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 169, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1991), *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 219, Ankara.
- Gökyay, Orhan Şaik (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Gökyay, Orhan Şaik (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Özçelik, Sadettin (2005), *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Özçelik, Sadettin (2006), *Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Tezcan, Semih - Boeschoten, Hendrik (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi Yayınları: 1441, İstanbul.
- Tezcan, Semih (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Yapı Kredi Yayınları: 1457, İstanbul.
- Yudahin, K. K. (1988), *Kırgız Sözlüğü* (Türkçeye çeviren: Abdullah Taymas) (2 cilt), Türk Dil Kurumu Yayınları: 93, 121, Ankara.